

ZELFONDERZOEK MET KINDEREN

De KinderZelfKonfrontatieMethode als reflectie-instrument

EVELYNE SCHREURS

Naast kennis en vaardigheden in allerlei vakgebieden is kennis over jezelf essentieel bij het vormgeven van je (beroeps)leven en daarmee ook een belangrijk onderwijsdoel. Zelfkennis geeft kinderen een stevige basis voor het vormgeven van hun bestaan. Hierbij gaat het om het ontdekken van de eigenheid en om deze bewust te ontwikkelen in wisselwerking met de omgeving. Hoe kunnen we als school kinderen ondersteunen bij het ontwikkelen van een eigen identiteit en het ontplooiën van hun talenten? De ZelfKonfrontatieMethode is een methodiek die kinderen uitnodigt om in de stroom van veranderingen stil te staan bij zichzelf en bij personen en zaken in hun omgeving die hen gevoelsmatig raken. Deze aanpak biedt mogelijkheden om kinderen bij hun eigen ontwikkelingsproces te betrekken.

De KinderZelfKonfrontatieMethode

De ZelfKonfrontatieMethode, kortweg aangeduid als ZKM, is een door de Nijmeegse Hoogleraar Prof. Dr. Hubert Hermans ontwikkelde methode van persoonlijkheidsonderzoek, die het best kan worden gekenschetst als een gestructureerde en systematische vorm van zelfreflectie. Kerngedachte bij de ZelfKonfrontatieMethode is dat er in ieders leven twee fundamentele krachten een rol spelen: streven naar zelfbevestiging en het streven naar verbondenheid.

Ze worden het Z(elf)-motief en het A(nder)-motief genoemd. Ons welbevinden en onze betrokkenheid op de wereld vinden hun basis in deze twee grondmotieven. Het is een opgave en een uitdaging om beide motieven tot hun recht te laten komen.

De KinderZelfKonfrontatieMethode is gebaseerd op de ZKM en is bedoeld om kinderen van zes tot twaalf jaar aan het woord te laten over hun eigen verhaal. Tegelijkertijd worden zij ondersteund in hun ontwikkelingsproces om zo'n persoonlijk verhaal en de daarin opgesloten persoonlijke betekenissen te uiten en verder te ontwikkelen. In de reflectiegesprekken met kinderen zijn gevoelens de motor die het ontdekken van

de eigenheid en het proces van identiteitsontwikkeling en relatieontwikkeling stimuleren. De kinderen worden uitgenodigd om stil te staan bij zichzelf en bij personen en zaken uit hun omgeving die hen gevoelsmatig raken. De methode spreekt het kind aan op zijn vermogen om betekenissen toe te kennen aan zichzelf en zijn omgeving en dit te doen in samenwerking met een begeleider die hem daarbij assisteert. Daarmee wordt het kind aangesproken op zijn eigen deskundigheid. Het kind komt zelf aan het woord: in zijn eigen taal en over zijn eigen ervaringswereld.

De werkwijze

De KinderZelfKonfrontatieMethode (KZKM) is de afgelopen jaren ontwikkeld tot een aanpak die in vele varianten, zowel individueel, in kleine groepjes als klassikaal, binnen het onderwijs wordt toegepast onder andere bij levensbeschouwing, leerlingenzorg, rouwverwerking, pesten en faalangst.

Ik heb de KZKM als reflectie-instrument gebruikt bij het met kinderen terugblikken op hun ervaringen op de boerderij. De kinderen zijn in het kader van de boerderijschool gedurende een jaar een dagdeel per week gaan leren in het echte leven op een boerderij. Daar hebben ze aan alle voorkomende werkzaamheden deelgenomen.

In het zelfonderzoek heb ik een set kaartjes met gevoelens erop gebruikt. In de ZKM wordt onderscheid gemaakt tussen vier groepen van gevoelens: gevoelens met betrekking tot zelfbevestiging, zelfhandhaving en zelfexpansie (Z-gevoelens), gevoelens met betrekking tot verbondenheid en eenheid met iets of iemand anders (A-gevoelens), positieve gevoelens (P-gevoelens) en negatieve gevoelens (N-gevoelens).

De kaartjes zijn ingedeeld in deze vier groepen en hebben elk een eigen kleur. Ze worden in vier rijen op kleur voor het kind neergelegd. De kaartjes met gevoelens liggen bijvoorbeeld voor het kind zoals hieronder is afgebeeld.

Groen P - gevoel	Blauw A - gevoel	Rood Z - gevoel	Geel N - gevoel
vol energie	dat ik erbij hoor	trots	kwaad
veilig	iemand aardig vinden	dapper	angstig
vrij	lief	krachtig van binnen	teleurgesteld
rustig (van binnen)	verbonden met	dat ik het zelf aankan	alleen
op mijn gemak	zorgzaam	zelfverzekerd	dat ik mij zorgen maak
blij	samen één	flink	boos

Ik vertel het kind dat ik erg benieuwd ben naar zijn ervaringen op de boerderij. Ik nodig hem uit een rij te kiezen om mee te beginnen. Samen lezen we alle kaartjes uit de gekozen rij hardop voor. Het kind kiest twee gevoelens die voor hem het best bij de boerderij passen. De gekozen gevoelens worden als ontlokkers gebruikt om het kind te stimuleren zijn verhaal te vertellen. Zo ontwikkelt het gesprek zich naar aanleiding van één gevoel naar allerlei betekenisvolle ervaringen. Het kind wordt hiermee op het spoor gezet dat ieder mens zijn eigen, persoonlijke zelfverhaal heeft en hij dus ook.

Aan het eind van het zelfonderzoek krijgt het kind zes kaarten met de getallen 0, 1, 2, 3, 4 en 5 erop. Ik vraag hem om aan elk gekozen gevoel een cijfer te geven voor de mate waarin het gevoel voor hem in het algemeen op de boerderij aan de orde is: een 0 als het gevoel nooit aan de orde is, een 1 als het soms aan de orde is, een 5 als het gevoel er altijd is, een 3 voor soms wel en soms niet, de 2 en 4 hier tussenin. Het kind legt al zijn geselecteerde gevoelens op één van de cijfers. Daarna vraag ik het kind hoe hij zich graag zou willen voelen op de boerderij. Vervolgens vraag ik hetzelfde nog eens te doen maar dan voor de mate waarin de gevoelens in het algemeen en in het ideaal op school aan de orde zijn. Dit is voor de kinderen een heel vanzelfsprekend proces. Het kind wordt uitgenodigd om zijn scores toe te lichten en verschillende gevoelsscores tussen school en boerderij met elkaar te vergelijken. Zo geeft Kees het gevoel 'krachtig van binnen' op de boerderij een 5 en op school een 2. Ik vraag Kees of hij dit kan toelichten. De volgende vraag aan Kees is wat hij zou kunnen doen om voor het gevoel krachtig op school in plaats van een 2 een 5 te maken. Zo wordt hij actief betrokken bij zijn eigen leer- en ontwikkelingsproces.

Zelfverhalen over de boerderij

In de reflectiegesprekken in het kader van de boerderijschool vertellen kinderen veelvuldig over hun ervaringen van verbondenheid met de dieren, met elkaar en met de boer(in) en met de plek. Sommige kinderen zijn heel sterk gericht op de dieren. Ze leven zich in in de dieren, in wat ze denken en voelen, en voelen met ze mee.

Oscar: "Soms kon ik ook wel aan de dieren zien dat ze het niet zo leuk vinden, want dan zie je een beetje hun ogen heel groot worden en zo. Maar soms zijn ze ook heel gelukkig en springen ze helemaal in het rond, vooral bij de koeien, vooral bij de kalfjes".

De kinderen vertellen ook dat op de boerderij de onderlinge verhoudingen zijn veranderd.

Nina: "En de klas is er ook een beetje aardiger van geworden, want we hebben veel met elkaar gewerkt. En dat was eerst minder, we waren meer in groepjes en nu is het meer dat we samen zijn en aardig tegen elkaar doen. (...)"

Selma: "Dan doe je veel meer met de andere kinderen uit je klas, op school was het dan van 'uuhw, jongens enzo, maar op de boerderij dan moet je er gewoon mee samenwerken en dan is het altijd wel leuk. Bijvoorbeeld met een ander meisje uit de klas waar ik normaal nooit mee speel, dan is het opeens wel heel erg leuk om met haar samen te werken. Dan zie je die ook van de andere kant, dat is wel heel leuk".

Wanneer kinderen gevoelens als 'dapper', 'flink', 'dat ik het zelf aankan' en 'zelfverzekerd' kiezen, horen deze vaak bij

een ervaring die op een bepaalde manier uitdagend voor ze was. Ze worden uitgedaagd door zwaar werk, de fietstocht, het uitmesten van de stallen of de omgang met dieren die ze in eerste instantie eng vinden. Het meedoen aan de werkzaamheden geeft hen de kans om Z-ervaringen op te doen en hun angst, vermoeidheid of afkeer te overwinnen.

Mark: "Dapper, dat ik goed de koeien vast kan houden en als ze wild worden dat ik ze weer kan kalmeren. En met koeien tam maken, want er was een keer één koe die ik helemaal tam

heb kunnen maken, terwijl die eerst helemaal hyper en wild was. Gewoon tegen jezelf zeggen: 'Ik kan het' en dan niet meer bang zijn".

Op de boerderij wordt een beroep gedaan op het doorzettingsvermogen en de wilskracht van de kinderen.

Pim: "Als ik denk, ik ben moe, dan denk ik: 'Ik moet gewoon doorzetten' en dan voel ik ook de kracht van binnen en dan ga ik helemaal door. (...) Bijvoorbeeld als ik aan het graven ben en dan moet ik heel erg diep en ik er geen zin meer in heb, dan denk ik 'Ja, ik moet gewoon doorzetten, dan ben ik eerder klaar.' En dan ga ik gewoon door. (...) Als ik de koeien aan het uitmesten ben en het stinkt er eigenlijk wel, dan denk ik: 'Doorzetten, doorgaan, dan ben je eerder klaar'".

Verschillen tussen school en boerderij

Enkele kinderen vertellen dat het woord 'alleen' voor hen op de boerderij een fijn gevoel is, terwijl 'alleen' voor hen op school een negatief gevoel is, omdat je er dan niet bij hoort of niet mee mag doen.

Kinderen vertellen dat er op de boerderij ruimte is om alleen te zijn.

Floor: "Je bent niet de hele tijd met z'n allen bij elkaar. Je bent ook gewoon een keer alleen en dan ben je gewoon, dan heb je een gevoel van 'Ja het is echt leuk' en dan ben je veel meer vrij dan als je in de klas zit".

Kinderen ervaren ook dat je op school niet zo krachtig van binnen hoeft te zijn.

Op de boerderij moet je hard werken en op school ga je schrijven of rekenen. Volhouden met zwaar werk hoeft op school niet.

Elise: "Op de school hoef je niet dapper te zijn. Nee, op school doen we niet echt iets heel spannends. Of dat ik denk: 'Daar was ik dapper bij'. Misschien bij de kanjertraining toen ik me zo naar achter moest laten vallen, maar dat vond ik ook niet echt spannend".

Wat brengt deze narratieve benadering?

De ZelfKonfrontatieMethode gaat uit van de uniciteit van mensen en richt zich op het narratieve van het kind. Vanzelfsprekend zijn veel kinderen nog niet in staat om van losse uitspraken tot een coherent verhaal over de eigen identiteit te komen. Wel verzamelt het kind op deze wijze bouwstenen waarmee het zijn eigenheid kan gaan ontwikkelen en verstevigen. Ook geeft het zelfonderzoek inzicht hoe het kind een situatie ervaart en dat kan net even anders of zelfs geheel anders zijn dan ouders of groepsleiders dachten.

Uit de reflectiegesprekken met kinderen die naar de boerderijschool zijn geweest, komt in het algemeen naar voren dat zij op de boerderij het Z(zelf)- motief en het A(ander)- motief meer ervaren dan **Z.** in de klas. De boerderijschool hanteert de slogan 'levend leren op de boerderij'.

De ZKM laat zien dat dit zeker een levende vorm van onderwijs is waarbij kinderen volop in hun basisdrijfveren worden aangesproken.

In het zelfonderzoek, in het kader van de boerderijschool, is gewerkt met gevoelens als ontlokkers. In het KZKM wordt ook gewerkt met plaatjes en tekeningen als ontlokkers. Het proces van formuleren van betekenisvolle ervaringen en het verbinden van de gevoelens daarmee kan worden vastgelegd in een eigen boekje: 'Mijn verhaal'. De ervaringen met het KZKM zijn positief en veelbelovend. Het instrument brengt kinderen in contact met zichzelf en leert ze over zichzelf.

Evelyne Schreurs is ZKM-consultant en projectleider van Stichting Boerderijschool. Reacties kunnen verstuurd worden aan Evelyne.Schreurs@tiscali.nl

Literatuur over ZKM

Hermans, H.J.M. & Hermans-Jansen, E. (1996) *Het verdeelde gemoed. Over de grondmotieven in ons dagelijks leven.* Uitgeverij H. Nelissen, Baarn.

Louwe, J.J. & Nauta, J.F.(red.) (2006) *Zelfonderzoek met kinderen en jongeren. Een relationele methodiek.* Uitgeverij Agiel, Utrecht.

Opleiding ZKM

Stichting waarderingstheorie en ZelfKonfrontatieMethode verzorgt een ZKM – opleiding. Voor meer informatie: www.zelfconfrontatiemethode.info

Het Seminarium voor Orthopedagogiek verzorgt een masterclass Kinder ZKM; www.svo.hvu.nl